

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу здобувача
Григорян Олени Валеріківни
на тему: «ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО
ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ ПРАЦІВНИКІВ ПРОМИСЛОВОСТІ
НА РОБОТИ З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ»,
представлену до офіційного захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата медичних наук
за спеціальністю
14.02.01 – гігієна та професійна патологія

Актуальність теми дисертації. Питання надійності працівників, особливо небезпечних, екстремальних професій обумовлена надзвичайною фінансово-економічною, медичною, соціальною та психологічною актуальністю проблеми.

Професійна діяльність сучасних фахівців, особливо тих, робота яких пов'язана з підвищеною небезпекою, вимагає значних резервів здоров'я та адекватності психофізіологічних функцій, а також достатньої стресостійкості. Зараз уже досить повно з'ясовано, що тривалий вплив комплексу стресогенних факторів професійної діяльності, навіть низької інтенсивності, призводить до суттєвого напруження адаптаційних регуляторних механізмів і до значного зниження функціональних резервів працюючої людини.

У таких фахівців розвивається значне нервово-емоційне напруження, а згодом можуть сформуватися ознаки хронічної втоми, одним із варіантів прояву якої є розвиток синдрому професійного «вигорання».

В останні роки значно зріс науковий і практичний інтерес до питань, пов'язаних з надійністю та ефективністю професійної діяльності фахівців, які працюють у важких, напружених і шкідливих умовах. Професійна надійність і ефективність – це найважливіші показники психофізіологічної підготовленості до виконання професійних завдань в умовах професійного стресу.

Одним з перспективних шляхів вирішення зазначеної проблеми є удосконалення заходів психофізіологічного забезпечення діяльності працівників промисловості на роботах з підвищеною небезпекою. Саме тому, великого значення набувають заходи, що спрямовані на відбір до виконання професійних обов'язків відповідних фахівців, які за своїми професійно важливими якостями відповідають обраній професії. Важливими також є заходи щодо їх раціонального розподілу, подальшого супроводу професійної діяльності та реабілітації.

Отже, працівникам небезпечних професій притаманний широкий спектр особливостей психофізіологічного стану, асоційований як із природженими й набутими особистісними якостями, так і з обставинами, дією зовнішніх, насамперед професійних, чинників, що потребує

застосування відповідного методологічного апарату психофізіологічної експертизи.

Саме цій надзвичайно актуальній і недостатньо розробленій проблемі сьогодення присвячена дисертаційна робота Григорян Олени Валеріківни.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Представлена робота є фрагментом науково-дослідних робіт, які виконувались у Науково-дослідному інституті гігієни праці та професійних захворювань Харківського національного медичного університету: «Фізіолого-гігієнічна оптимізація виробничого середовища в машинобудуванні при використанні сучасних засобів комп'ютерної техніки» (№ держреєстрації 0115U000989, строки виконання 2015-2016 рр.). «Обґрунтування методичних підходів до психофізіологічного відбору працівників на роботи з підвищеною небезпекою» (№ держреєстрації 0118U000938, строки виконання 2018-2020 рр.).

Дисертант був виконавцем окремих фрагментів вказаних науково-дослідних робіт.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації.

Дисертаційна робота є комплексним дослідженням, виконаним на високому методичному рівні, в якому автором визначено мету, яка полягає у вдосконаленні методичних підходів до психофізіологічного відбору працівників промисловості на роботи з підвищеною небезпекою.

Основні положення роботи, сформульовані автором дисертації викладено на підставі поглибленого аналізу літературних джерел та результатів власних досліджень на достатньому обсязі даних.

Всі положення роботи науково обґрунтовані. Результати власних досліджень отримані автором на репрезентативній вибірці, статистично адекватно оброблені та проаналізовані з використанням відповідних сучасних методів дослідження.

Таким чином можна констатувати, що обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, забезпечена застосуванням комплексу адекватних методів дослідження, достатнім обсягом досліджень та широким використанням ретельно відібраних відповідно до завдань, що вирішувалися, методів статистичних методів обробки, аналізу і узагальнення даних. Все зазначене створило необхідні умови для комплексного вивчення об'єкту дослідження та досягнення поставленої мети дослідження.

Наукова новизна, теоретична та практична цінність дослідження.

Новизна отриманих дисертантом в процесі дослідження наукових результатів полягає в тому, що вперше в Україні:

- встановлений причинно-наслідковий зв'язок між умовами й характером праці під час виконання робіт з підвищеною небезпекою;
- визначено комплекс професійних вимог і відповідних до них професійно значущих функцій та властивостей;

- обґрунтовано низку психофізіологічних критеріїв професійної придатності до виконання робіт з підвищеною небезпекою;
- обґрунтовано основні психологічні критерії професійної придатності до виконання робіт з підвищеною небезпекою;
- встановлено загальні закономірності й особливості формування професійної придатності за психофізіологічними функціями та психологічними властивостями залежно від виду виконуваних робіт, професійної належності, професійного стажу, віку, статі працівників, що є об'єктивною підставою для впровадження психогігієнічних заходів, у т.ч. донозологічної психодіагностики й корекції донозологічних станів, спрямованих на попередження порушень функціонального стану та його вірогідних наслідків;
- виявлено негативний вплив факторів виробничого середовища на стан соматичного здоров'я та функціональний стан працівників за ознаками статі, віку, стажу, професійної належності, ступеня професійної придатності за психофізіологічними показниками (критеріями «сила нервових процесів», «обсяг оперативної пам'яті», «візуально-моторна інтеграція»), що не залежить від професійно зумовлених психологічних якостей;
- розроблено авторську комп'ютерну програму психофізіологічного тестування - «ProfRisk», що сприяє проведенню якісного психофізіологічного професійного відбору;

Набуло подальшого розвитку дослідження з удосконалення системи психофізіологічної експертизи працівників, які виконують роботи з підвищеною небезпекою, що сприятиме попередженню виникнення травматизму та професійної захворюваності на виробництві у працівників даного колу професій.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в доповненні теорії гігієни та професійної патології в частині наукового забезпечення вивчення впливу умов, режиму, факторів трудового процесу та виробничого середовища на здоров'я працівників, які виконують роботи з підвищеною небезпекою.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони стали підставою для впровадження у практику професійного відбору авторської комп'ютерної програми психофізіологічного тестування - «ProfRisk», для проведення донозологічної діагностики професійного та загального здоров'я, та є одним з перспективних напрямків первинної профілактики професійних захворювань та травм на виробництві, при виконанні робіт з підвищеною небезпекою.

Впровадження результатів дослідження підтверджено актами впровадженень у роботу ПАТ «Харківська ТЕЦ 5» (акт впровадження від 15.09.2014 р.); у роботу ТОВ «ДВ Нафтогазовидобувна компанія» (акт впровадження від 31.12.2016 р.); у роботу «ІНТЕРТЕЛЕКОМ» (акт впровадження від 31.12.2017 р.), у роботу САРС «ЛІКВО» (акт впровадження від 31.12.2017 р.); у роботу ДП «УкрНТЦ "Енергосталь"» (акт впровадження від 10.04.2018 р.), ТОВ НВО «Вертикаль» (акт впровадження від

31.12.2016 р.), ПрАТ «Харківський автогенний завод» (акт впровадження від 31.12.2015 р.); у роботу ТОВ НВП ХАРТРОН-ІНКОР ЛТД (акт впровадження від 12.10.2016 р.); у роботу ТОВ «ССК ТМ» (акт впровадження від 07.04.2017 р.); у роботу ТОВ «ВЕЗА-Україна» (акт впровадження від 24.12.2017 р.), комп'ютерну програму «Психодіагностичне тестування з метою встановлення професійної придатності працівників промисловості на роботи з підвищеною небезпекою за психофізіологічними показниками «ProfRisk» впроваджено у навчальний процес кафедри гігієни та екології №1 Харківського національного медичного університету (акт впровадження від 04.05.2018 р.), кафедри гігієни та екології №2 Харківського національного медичного університету (акт впровадження від 04.05.2018 р.); кафедри гігієни та екології Дніпропетровської медичної академії (акт впровадження від 30.06.2018 р.); кафедри гігієни, екології та охорони праці в галузі Української медичної стоматологічної академії (акт впровадження від 28.08.2018 р.); кафедри загальної гігієни та екології Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пірогова (акт впровадження від 30.08.2018 р.), кафедри гігієни та екології №4 Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця (акт впровадження від 11.09.2018 р.); у процес проведення професійного відбору «Університетської клініки ХНМУ» (акт впровадження від 01.08.2018 р.);

Повнота представлених результатів в друкованих працях.

За матеріалами дисертації опубліковано 16 робіт, з них 6 статей у журналах та збірниках наукових праць, рекомендованих МОН України (в тому числі 1 стаття видана у сумісному виданні Польщі та України, яка внесена до наукометричної бази), 6 тез у збірниках конференцій та з'їздів, 1 стаття додатково представляє наукові результати дослідження, 1 навчально-методичний посібник; отримано 1 авторське право на твір, надруковано 1 монографію (у співавторстві).

Структура та обсяг дисертації.

Дисертація Григорян Олени Валеріківни є завершеною науковою роботою, що побудована за класичною схемою і складається з наступних розділів: вступ, аналітичний огляд літератури, матеріали та методи досліджень, чотирьох розділів результатів власних досліджень, аналізу і узагальнення отриманих результатів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатків.

Дисертацію викладено на 215 сторінках машинописного тексту. Список використаних джерел включає 236 робіт (з них 146 – латиницею). Дисертація містить 27 таблиць і 24 рисунків.

Матеріал дисертації викладений академічним стилем та в повній мірі відповідає завданням та програмі дослідження. Слід відмітити, що в тексті дисертації зустрічаються орфографічні помилки.

У **вступі** (8 с.) переконливо розкрита актуальність теми, чітко сформульовані мета і завдання проведених досліджень, наукова новизна, теоретична та практична значимість одержаних результатів, показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами науково-дослідних робіт

Науково-дослідного інституту гігієни праці та професійних захворювань Харківського національного медичного університету, підкреслено особистий внесок пошукувача, а також містяться численні свідоцтва реалізованого впровадження й успішної апробації дисертації та її змістовної частини на наукових форумах, з'їздах, конференціях, симпозиумах.

Характеристика розділів, оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому

Аналітичний **огляд літератури** (17 с.) дає характеристику функціонального стану центральної нервової системи у робітників небезпечних професій та демонструє зниження фізіологічної норми функціонального рівня нервової системи, стійкості нервової реакції, функціонального рівня сформованої функціональної системи тощо.

Проаналізовано особливості праці контингенту працівників нафтохімічного виробництва, особового складу органів і військ силових структур, диспетчерів метрополітену та інш. На основі оригінальних досліджень отримано дані, що свідчать про багаторівневий механізм ритмічної регуляції фізіологічних функцій організму людини. Розроблено інтегральні показники для розмежування стану спокійного неспання, емоційної напруги й хронічної втоми. Показано, що працівникам небезпечних професій притаманна симпатикотонія за даними визначення вегетативного індексу, що може бути одним із основних патофізіологічних механізмів психосоматичних порушень, асоційованих з неконтрольованою стрес-реакцією, яка приводить до стійкого підвищення рівня глюкокортикоїдів унаслідок підвищення вироблення кортикотропін-релізінг фактора й стимуляції гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникової системи

Підкреслено, що однією з неодмінних передумов ефективної психофізіологічної експертизи працівників є насамперед з'ясування ключових показників (найбільш інформативних і репрезентативних), які слід реєструвати та оцінювати в кожному окремому випадку (наприклад, за окремого типу діяльності, у певній виробничій галузі чи на окремому підприємстві, структурному підрозділі, у визначеній професійній групі), а також їхніх референтних величин.

Окремою ланкою проведено аналіз нормативно-правової бази в Україні для вивчення стану здоров'я робітників.

Детально і всебічно проаналізовані дані світової літератури та власних досліджень за останні роки щодо використання в системі психофізіологічного забезпечення професійної діяльності осіб на роботах з підвищеною небезпекою таких методологічних підходів, як вивчення сили нервових процесів, дослідження урівноваженості нервових процесів і реакції на об'єкт, що рухається, вивчення обсягу оперативної пам'яті в зоровій модальності й перемикання уваги, вивчення психоемоційного стану та рівня тривожності, дослідження змоги орієнтуватися в просторі.

Зазначено, що нагальним є проведення професіографічних досліджень з урахуванням та умов праці й характеру трудового процесу

робітників основних професій промисловості, робота в яких пов'язана з підвищеною небезпекою, зі стратифікацією в аспекті виконання окремих небезпечних робіт, загалом підвищеної небезпеки професійної діяльності, залежно від професійного стажу, віку, статі, професійної придатності та порівняно із зіставлюваним контрольним контингентом осіб, робота яких не пов'язана з підвищеною небезпекою.

Завершується розділ аналізом перспективних досліджень у цьому напрямку, зокрема теоретичному обґрунтуванні й розробленні заходів щодо вдосконалення професійного психофізіологічного відбору працівників промисловості для виконання робіт з підвищеною небезпекою з подальшим впровадженням у практичну діяльність й оцінюванням медичної, соціальної та економічної ефективності.

Розділ в цілому відповідає своїм функціональним вимогам. Враховуючи значний об'єм та багатоаспектність проаналізованої та узагальненої автором інформації, слід відзначити виділення найбільш важливих, недостатньо вивчених питань, які відображені в цьому розділі.

Розділ другий (11 с.) присвячений характеристиці об'єму контингенту та методів дослідження. Представлений опис повністю розкриває сутність запланованих і успішно виконаних досліджень, але, на наш погляд, деякі методи потребують більш детальної характеристики. Програма робіт насичена і логічна, а її етапи охоплюють і органічно зв'язують всі необхідні та достатні елементи роботи.

Всього у дослідженнях прийняло участь 810 осіб різних професійних груп (18 робочих професій) та отримано 30957 показників. Тому репрезентативність обстеженого контингенту не викликає сумніву. Перелік методів та показників і обсяг психофізіологічних та інших досліджень наглядно демонструють значну кількість виконаної автором роботи і її значущість. Слід констатувати, що автором приділено достатньо уваги методологічній та методичній основі вивчення психофізіологічного статусу обстежених контингентів. Застосовані методи достатньо повно віддзеркалюють психологічні, психофізіологічні, клінічні зміни у представників вищезазначених професій з підвищеною небезпекою, охоплюють інформативні показники психофізіологічних якостей, що дало змогу одержати додаткові дані щодо стану загального й професійного здоров'я представників досліджуваних професій, спрямованих на встановлення потенційних та реальних чинників ризику, пов'язаних з несприятливими умовами праці при виконанні небезпечних робіт, які здатні погіршувати загальне й професійне здоров'я працівників.

Третій розділ роботи (23 с.) присвячений професіографічній характеристиці праці в професіях, пов'язаних з виконанням робіт з підвищеною небезпекою.

Автором надано ретельну характеристику умов і характеру праці під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, а саме: вибухонебезпечні роботи, нервово-емоційно напружені роботи, роботи з використанням вогнепальної зброї, роботи з обслуговування нафто- і газопроводів,

пожежонебезпечні роботи, роботи на висоті, роботи під високою напругою, роботи з управління транспортом, підземні роботи. Проаналізовано низку професійно-важливих психофізіологічних якостей та показників, притаманних працівникам за окремим видам професій.

В цілому автором визначено особливості діяльності професій з підвищеним ризиком, що дозволяють ефективно виконанню різноманітної діяльності; проведено комплексний аналіз режиму, характеру та умов праці вищезазначеного контингенту.

Одержана детальна інформація розділу підсумована в ряді таблиць (таблиці 3.1, 3.2, 3.3), що дало змогу наприкінці аналізу обґрунтувати роль критеріальних психофізіологічних функцій у формуванні професійної придатності працівників промисловості, які виконують роботи з підвищеною небезпекою, що потребує проведення порівняльних досліджень функціонального стану та здоров'я даного контингенту.

З урахуванням кількості обстежених, числа застосованих інформативних показників, результатів їх оцінки висновки до розділу можна вважати переконливими і достатньо обґрунтованими.

У **четвертому розділі** дисертації (47 с.) автор приділив увагу фізіолого-гігієнічній характеристиці психофізіологічних функцій у формуванні професійної придатності працівників промисловості, які виконують роботи з підвищеною небезпекою.

Зокрема детально обговорюється створення адекватного комплексу методів дослідження, до якого увійшли широко апробовані методики психофізіологічних досліджень, що забезпечило виконання вимог доказової медицини (таблиця 4.1).

На підставі встановленого комплексу професійно значущих функцій та якостей був сформований комплекс методик, які увійшли до авторської комп'ютерної програми психофізіологічного тестування - «ProfRisk».

З метою встановлення ролі критеріальних психофізіологічних функцій у формуванні професійної придатності працівників промисловості, які виконують роботи з підвищеною небезпекою, досліджувані були згруповані за такими ознаками: 1) вид виконуваних небезпечних робіт; 2) професія, пов'язана із виконанням небезпечних робіт; 3) вік працюючого; 4) стать працюючого; 5) трудовий стаж.

Автором здійснено великий об'єм досліджень по встановленню відповідних критеріїв за різними функціями, а саме: оперативної пам'яті, урівноваженості нервових процесів, сили нервової системи, орієнтація у просторі, уваги в залежності від віку та стажу досліджуваних. Розроблені критерії увійшли в основу визначення придатності у різні професії з підвищеною небезпекою.

Вважаючи на те, що окрім психофізіологічних критеріїв якості працівника, значущими є й психологічні критерії, цьому питанню присвячений **п'ятий розділ** (10 с.) дисертаційної роботи.

Як довели попередні професіографічні дослідження, до професійно зумовлених психологічних якостей працюючих при виконанні робіт з

підвищеною небезпекою належать: 1) емоційна стійкість працівника; 2) здатність до подолання підвищеної тривожності; 3) стійкість до стресу; 4) здатність приймати рішення та діяти в екстремальних умовах; 5) здатність до подолання по передчасної втоми; 6) здатність до адаптації в умовах, що змінюються (подекуди раптово); 7) подолання недбалості; 8) стійкість до монотонії.

Таким чином, за підсумками **розділу 5** дисертаційного дослідження, встановлено певне коло психологічних особливостей у формуванні професійної придатності працівників, зайнятих на виконанні робіт із підвищеною небезпекою.

У **шостому розділі** (14 с.) автор приділив увагу дослідженню впливу умов і характеру праці, та ступеню професійної придатності на стан здоров'я працівників промисловості, які виконують роботи з підвищеною небезпекою.

Отримані дані згруповано у 10 таблиць, та надано детальний аналіз захворюваності за типом робіт, віку та стажу у професії досліджуваних осіб. Виявлено, що суттєві відмінності спостерігаються за ознакою статі, за якою поширення хронічних хвороб серед жінок становило $82,4 \pm 3,9\%$, що було суттєво більше, ніж серед чоловіків ($70,2 \pm 3,31\%$, $p < 0,05$). Значний вплив на захворюваність має вік обстежених: у першій віковій групі (20-29 років) кількість практично здорових становила $57,7 \pm 7,36\%$ ($p < 0,05$), тоді, як у старшій віковій групі поширеність хронічних хвороб досягала $98,3 \pm 1,68\%$. Таким чином, спостерігається причинно-наслідковий зв'язок характеру та умов праці зі станом здоров'я працюючих.

У розділі аналіз та узагальнення результатів (10 с.) автор надає підсумок результатів своєї роботи. Як довели отримані дані, належний рівень професійно-значущих психофізіологічних функцій та психологічних якостей працюючих визначає дві обов'язкові складові трудової діяльності: її продуктивність та безпеку. Обидва компоненти діяльності будуються на комплексі професійно значущих функцій та якостей, які повинні відповідати професійно-виробничим чинникам, що визначаються професіографічно та складають методологічну основу професійного відбору працівників на роботи з підвищеною небезпекою. Провідним засобом попередження негативних наслідків, пов'язаних із чинниками ризику при виконанні даних робіт є впровадження ефективного професійного відбору за психофізіологічними та психологічними показниками, із визначенням кількісних критеріїв професійної придатності претендентів та працюючих з використанням адекватних алгоритмізованих психодіагностичних методик, реалізованих в комп'ютерній програмі «ProfRisk» з визначенням ступеню профпридатності за ознаками «професійно придатний», «умовно придатний», «непридатний». На підставі аналізу впливу характеру та умов праці даної категорії працівників, була визначена роль критеріальних психофізіологічних функцій у формуванні професійної придатності працівників промисловості, які виконують роботи з підвищеною небезпекою. На тлі певних професіографічних відмінностей у характері та умовах праці в окремих професіях, узагальнюючим чинником для усіх працівників, які виконують

роботи із підвищеною небезпекою є комплекс однакових психофізіологічних та психологічних функцій та якостей, які відносяться до категорії професійно значущих. Доведено, що недорозвиненість критеріальних психофізіологічних функцій, є чинником неефективної праці, фактором ризику відмови від правильного виконання робіт, підвищеної імовірності виникнення аварійних ситуацій, здатних становити загрозу для життя і здоров'я власного та оточуючих. Комплекс попереджувальних заходів для представників цих груп працівників повинен включати удосконалення функціонального стану, шляхом тренування професійно значущих психофізіологічних функцій, а також оптимізацію режиму праці та відпочинку, спрямованого на попередження передчасної втоми. За результатами проведених дисертаційних досліджень були науково обґрунтовані методичні принципи здійснення психофізіологічного відбору працівників промисловості на роботи із підвищеною небезпекою, які будуються на ряді закономірностей, встановлюючи причинно-наслідковий зв'язок між умовами праці, реалізацій професійно значущих функцій та якостей та станом здоров'я працюючих.

Результати роботи впроваджені в практичну діяльність багатьох установ.

Висновки викладені на чотирьох сторінках тексту, всі сім витікають з сутності проведених досліджень і в основному відповідають поставленим в роботі задачам дослідження, хоча текстуально їх можна було б дещо удосконалити та скоротити за рахунок кількісних характеристик.

Практичні рекомендації також цілком кореспондують з завданнями і витікають з результатів проведених автором досліджень. Вони стосуються удосконалення реалізації створення передумов для високоефективної та безпечної праці, збереження здоров'я працюючих та попередження в них професійних та професійно зумовлених захворювань, запобігання випадкам травмування на виробництві, зниженню аварійності.

Практичні рекомендації знайшли відбиток, зокрема, у розробці авторської комп'ютерної програми "ProfRisk" для здійснення психофізіологічного професійного відбору – Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір. Комп'ютерна програма «Психодіагностичне тестування з метою встановлення професійної придатності працівників промисловості на роботи з підвищеною небезпекою за психофізіологічними показниками "ProfRisk"» / О.В. Григорян, В.О. Коробчанський. – Харків. – №63518; заявл. 17.11.15; зареєстр. 15.01.16.; у 7 актах впровадження в практичну діяльність кафедр гігієнічного профілю медичних університетів.

З метою реалізації створення передумов для високоефективної та безпечної праці, збереження здоров'я працюючих та попередження в них професійних та професійно зумовлених захворювань, запобігання випадкам травмування на виробництві дисертантом рекомендовано впровадження системи профілактичних заходів, зокрема забезпечення проведення психофізіологічної експертизи за рахунок реалізації певного кола професійно значущих психофізіологічних та психологічних функцій та якостей; втілення у практику програми професійного відбору та проведення психофізіологічної

експертизи як невід'ємної частини при проведенні медичних оглядів; удосконалення інформаційної навчальної системи підготовки лікарів за наведеними науково обґрунтованими методичними принципами організації та проведення професійного відбору працівників на роботи з підвищеною небезпекою; забезпечення відповідності критеріїв оцінки професійної придатності умовам та характеру праці, які визначаються професіографічно та характеризують ступінь ризику негативного впливу на психофізіологічний стан і здоров'я працюючих.

Оцінка ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації.

Автореферат дисертаційного дослідження Григорян Олени Валеріківни повністю відображає зміст дисертації, відповідає головним її положенням, оформлений згідно з вимогами ДАК України. Зміст автореферату та основних положень дисертаційної роботи є ідентичними.

Дисертація відповідає паспорту спеціальності 14.02.01 - гігієна та професійна патологія.

В цілому, результати аналізу дисертації Григорян Олени Валеріківни переконливо показують, що автором проведено великий, достатній для аргументації основних наукових положень, комплекс фізіолого-гігієнічних досліджень, які дозволили доповнити теоретичні положення фізіології праці та профілактичної медицини щодо розв'язання завдань психофізіологічного професійного добору, вікових та стажових особливостей функціонального стану осіб, що працюють на роботах підвищеної небезпеки, у тому числі в залежності від захворюваності.

Як показує аналіз матеріалів роботи, зроблені дисертантом узагальнення і пропозиції щодо застосування науково обґрунтованих методичних підходів з удосконалення професійного психофізіологічного відбору у професії з підвищеною небезпекою та системи профілактичних заходів, спрямованих на підтримку високої працездатності, представляють цінність для широкого кола гігієністів, фізіологів, психологів праці, профпатологів та клініцистів, що працюють з працівниками професій з підвищеною небезпекою та тих, що потребують психофізіологічного добору у різних галузях виробництва (транспорт, енергетика, охорона здоров'я, вугільна промисловість, металургія, будівництво, сільське господарство тощо).

Все вищевикладене переконливо свідчить про одержаний автором роботи великий обсяг інформації, що дозволило дисертанту успішно вирішити поставлені в роботі задачі та на підставі одержаних результатів зробити правомірні висновки, які мають значну науково-теоретичну та практичну цінність у вирішенні як загальнотеоретичної проблеми психофізіологічного відбору, впливу шкідливих чинників на працездатність та здоров'я, так і профілактики захворюваності при роботах з підвищеною небезпекою.

Викладені у роботі положення мають суттєву теоретичну і практичну значущість, що є підставою для позитивної оцінки дисертації як закінченої

самостійної наукової роботи, що вирішує актуальну наукову та господарську проблему підвищення працездатності та захисту здоров'я працівників в професіях з підвищеною небезпекою.

При безумовно високій позитивній оцінці проведеної автором роботи залишаються деякі питання, що потребують додаткового пояснення та коментарів в ході офіційного захисту. Серед зауважень слід звернути увагу на такі:

1. На наш погляд, ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ доцільно було б розмістити у основному тексті окремим невеликим розділом із застосуванням рисунку для ліпшого сприйняття інформації.
2. Бажано, після кожної таблиці надавати примітку з поясненням, щодо позначків, які містить ця таблиця (наприклад таб.4.6–4.7.) у розділі 4.
3. На наш погляд доцільно було б розмістити в додатках опис основних методик, які використовував автор.

Також бажано від дисертанта отримати відповіді на такі питання:

1. Чому у дисертаційній роботі Ви використовуєте термін «адекватна» сенсомоторна реакція, якщо існує проста та складна сенсомоторна реакція?
2. На підставі яких показників до групи порівняння були віднесені саме економісти та бухгалтери.
3. З якою метою автор вивчав психічний стан досліджуваного контингенту, якщо це є парафія психіатрів?
4. Чому автор використовує саме опитувальник «Міні-мульти» шкала «гіпоманія» для визначення стійкості до розвитку стану монотонії, а не інший, наприклад ДОРС.

Слід підкреслити, що висловлені зауваження та поставлені питання не знижують загальної позитивної оцінки і, тим більше, безсумнівного визнання високої науково-теоретичної і практичної значимості запропонованих, науково обґрунтованих і впроваджених в практику результатів роботи.

Дисертаційна робота Григорян Олени Валеріківни представляє собою самостійно виконане, закінчене наукове фізіолого-гігієнічне дослідження, присвячене актуальній проблемі медицини праці, а саме – вивченню психофізіологічних критеріїв функціонального стану людини при роботах підвищеної небезпеки, із аналізом вікового та стажового аспектів, у тому числі з аналізом захворюваності, розробці на цій основі нових підходів щодо психофізіологічної оцінки функціонального стану, професійно важливих якостей працівників професій підвищеної небезпеки, обґрунтуванню профілактики захворюваності при роботах підвищеної небезпеки, обґрунтуванню психофізіологічних показників та розробки програми щодо психофізіологічного професійного відбору та психофізіологічної експертизи, розробці практичних рекомендацій для працівників на роботах підвищеної небезпеки. За актуальністю, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю робота відповідає вимогам ДАК МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеню кандидата медичних наук, а її автор, Григорян

Олена Валеріківна, безумовно заслуговує присудження наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.02.01 – гігієна та професійна патологія.

Офіційний опонент, професор кафедри медицини праці, психофізіології та медичної екології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика, доктор медичних наук, ст.наук.сн.

Г.Ю. Пишнов

06.02.2019 р.

Відгук офіційного
опонента надійшов
до спеціалізованої
вченої ради 08.02.19р

Вг. секретар *[Signature]*